

ЈАСМИНА ГРКОВИЋ-МЕЛЏОР
(Нови Сад)

О СЕМАНТИЦИ СТАРОСЛОВЕНСКИХ ПРИДЕВА ДОБРЪ И БЛАГЪ*

У раду се на корпусу текста четворојеванђеља анализира семантика стсл. добрѣ и благѣ у светлу њихових грчких корелата $\kappa\alpha\lambda\acute{o}\varsigma$, $\acute{\alpha}\gamma\alpha\text{-}\theta\acute{o}\varsigma$, $\chi\rho\iota\sigma\tau\acute{o}\varsigma$ и указује на значењске промене прасловенских лексема до којих је долазило у процесу изградње словенске филозофско-теолошке терминологије. добрѣ служи за евалуацију физичког аспекта појма, укључујући и његову функцију, док благѣ семантичком транспозицијом добија значење 'онакав какав треба да буде у духовном погледу', чиме се лексички мартира двострука хришћанска артикулација света. Истраживање показује да промена културног модела изазива семантичке промене, биле оне поступне или је реч о свесној изградњи терминолошког апарата, о чему сведочанство пружа старословенски. У овом процесу се универзални концепти преламају кроз призму специфичног културног обрасца, као што показује грч. $\kappa\alpha\lambda\acute{o}\varsigma$ ('леп' : 'добар') и стсл. благѣ ('пријатан' : 'добар у духовном погледу'). Овакве промене могуће су само захваљујући фазичној природи самога значења ('добар' : 'леп' : 'пријатан').

Кључне речи: историјска семантика, семантичка транспозиција, старословенски, грчки, стсл. добрѣ, благѣ, грч. $\acute{\alpha}\gamma\alpha\theta\acute{o}\varsigma$, $\kappa\alpha\lambda\acute{o}\varsigma$, $\chi\rho\iota\sigma\tau\acute{o}\varsigma$.

0. Циљ овога прилога јесте да осветли семантику два основна старословенска придева позитивне евалуације: добрѣ и благѣ, указујући и на значењске промене одговарајућих прасловенских лексема до којих је долазило у процесу изградње словенске филозофско-теолошке терминологије. С обзиром на то да је реч о преводима, те да је одговарајућа грчка терминологија била модел словенској, разматра се и семантика одговарајућих грчких лексема. Два придева се појављују као преводни корелати више грчких речи, а у укупном корпусу канонских споменика оба се срећу као еквиваленти грч. $\kappa\alpha\lambda\acute{o}\varsigma$, $\acute{\alpha}\gamma\alpha\theta\acute{o}\varsigma$ и $\chi\rho\iota\sigma\tau\acute{o}\varsigma$ (СС: 90-91, 192).

* Овај рад је резултат истраживања на пројекту *Историја српског језика*, који финансира Министарство науке Републике Србије.

1. Захваљујући хиљадугодишњој традицији грчке писмености, семантика грч. ἀγαθός, καλός и χρηστός добро је позната. Придевом ἀγαθός се од најстаријих споменика лексикализује појам 'добар', као генерална позитивна евалуација: 'онакав какав треба да буде', 'који је саображен са прототипом'.¹ Иако сâмо ἀγαθός од хомерских времена значи исто, мењала се референца, тј. садржина прототипичног концепта, у зависности од културног модела, у најширем смислу речи. Како наглашава академик Милка Ивић, пишући о когнитивним аспектима појма 'добар', „... одређивање, у некој социјалној средини, за позитивну или негативну оцену најнепосредније зависи од њених наслеђеном културом устројених евалуативних критерија“ (Ивић 2005: 14). У хомерско доба овим придевом се евалуира оно што је у друштвеном погледу позитивно и ова социјална компонента је доминантна. Њиме се не вреднују етичке димензије људи, већ човек као део друштвеног поретка, онај који испуњава своју друштвену функцију (и тиме одржава ред, κόσμος), те се у херојском друштву односи на вичне ратничким вештинама, снажне, отуда и на владајућу класу која се тиме одликовала.² Уколико се односи на ствари (које за човека имају употребну вредност) ἀγαθός развија секундарно значење 'користан', 'који функционише у складу са својом наменом'. У античко доба њиме се почиње евалуирати и етичка компонента људи и њихових поступака.³ У различитим регистрима његова референца је, међутим, по природи различита. Док у филозофским делима он припада појмовнику етике и евалуира моралну раван човекове егзистенције, те се, на пример, прави разлика између појмова 'добар' (ἀγαθός) и 'пријатан', 'угодан', 'сладак', 'мио' и сл. (ἡδύς), у свакодневном говору границу између ова два значења је тешко направити, те се ἀγαθός односи и на телесне доживљаје.⁴ У хеленизму вредновање добија и религијски модус, док ће у преводу Старог завета и у Новом завету он бити основни (TDNT: 3).

¹ Детаљније о евалуативу 'добар' в. Ивић 2005, са прегледом литературе.

² Детаљније у Attila 2000: 57–78, где се даје и преглед обимне литературе о значењу придева ἀγαθός. О поменутој хомерској семантици сведочи и цитат из *Илијаде*, када Нестор упозорава Агамемнона да не отима Ахилеју Брисејиду: μήτε σὺ τόνδ' ἀγαθός περ ἔων ἀποαίρεο κόρυνη | ἀλλ' ἔα ὡς οἱ πρῶτα δόσαν γέρας ἕως Ἀχαιῶν 1, 275–276; у преводу М. Ђурића: „Ако и јеси *моћан* (ἀγαθός), не узимај овоме цуре | него је пусти кад му је синови ахејски даше“ (Хомер).

³ В. детаљније, са примерима у GEL: 4.

⁴ К. Ј. Довер наводи пример из Аристофана, где се помоћу ἀγαθός упућује на пријатно сексуално искуство, уз следећи коментар: „From a philosophical point of view there may be a great difference between moral and aesthetic values, but psychologically this is not always or necessarily so“ (Dover 1974: 52).

Придев *καλός* 'леп' првобитно је позитивна евалуација спољашњих, физичких карактеристика: 'онакав какав треба да буде у физичком погледу'.⁵ Врло рано *καλός* шири значење и на оцену унутрашњих човекових квалитета или поступака. Када се јавља уз именице категорије живо /-/ *καλός* упућује на њихов квалитет, употребну вредност: 'користан', чиме делимично почиње да се преклапа са *ἀγαθός* (GEL: 870). Религијски аспект вредновања се појављује у хеленизму, док је преводу Старог завета *καλός* и синонимично са *ἀγαθός* (TDNT: 402). У језику ране хришћанске литературе може значити 'леп', 'користан', 'који функционише у складу са својом наменом', те 'добар', 'пријатан' (GELNT: 400).

Појмовна веза између 'леп' и 'добар', која је резултирала и одговарајућим семантичким развојем грч. *καλός*, потврђена је у различитим језицима. За оба концепта централна је идеја саображености са прототипом, а метафоризацијом и генерализацијом 'физички саображен са прототипом' постаје 'саображен са прототипом (у било чему)'. Но док се у многим језицима, попут српског, ово дешава на нивоу секундарне семантичке реализације (Драгићевић 2001: 198), у грчком је до померања значења *καλός* дошло на нивоу примарне семантичке реализације. Објашњење, чини се, лежи у културном моделу Хелена, у којем је *καλοκαγαθία* (*καλοκάγαθία*) врховни етички идеал.⁶ Значење 'користан' развија се уз појмове категорије живо /-/: ако је нешто 'онакво какво треба да буде у физичком погледу' подразумева се да врши своју функцију онако како треба, а у случају ствари које за човека имају употребну вредност то је аутоматски 'корисно'.

Значењској сфери два поменута придева приближила се и лексема *χριστός*. Може се претпоставити да се њиме примарно евалуира функционална вредност: 'онакав какав треба да буде у функционалном погледу', отуда и 'користан', 'употребљив', 'који служи својој сврси', потом и 'добар', 'добар у моралном погледу'. Као атрибут уз богове још у античко време значи 'који дарује здравље и богатство' (GEL: 2007). У преводу Старог завета најчешће се односи на Јахвеа, упућујући на богатство његове доброте, а као епитет уз владаре означава их као особе које користе моћ и утицај за добробит других (TDOT: 317).

⁵ Уп. Крочеову дефиницију: „чини нам се да је могуће и потребно дефинирати љепоту као *усјјели израз*“ (Croce 1991: 85). О 'лепом' в. и Ogden/Richards 1985: 139–159.

⁶ Како наглашава М. Ђурић, „*lepo i dobro poklapaju se kod njih u najvišoj instanciji, tako da se oni pojavljuju kao narod koji je u svojoj estetici u isti mah i etičan, a u svojoj etici u isti mah i estetičan*“ (Ђурић 1976: 69).

2. О семантици **dobrъ* и **bolgъ* у касном прасловенском може се судити само посредно, на основу етимолошке анализе и значења која су два придева развијала у словенским језицима. Придев **dobrъ*, изворно 'који пристаје, одговарајући' (ESSJ 3: 137), вероватно је већ у то време био генерални позитивни евалуатив. За лексему **bolgъ* нема јединствене етимологије (в. ESJS 2: 65), а у словенским језицима се јавља у значењима 'пријатан', 'угодан', 'мек', 'нежан', 'тих', 'сладак', 'укусан' итд. (ЭССЯ 2: 174). О концептуалној вези појмова 'добар' и 'пријатан', 'угодан' и др. сведочи и поменута употреба ἀγαθός у античко доба: 'морално добар' и '(физички) пријатан'.⁷ Семантика **dobrъ* и **bolgъ* је крајем прасловенске епохе морала бити блиска (и не увек јасно разграничена),⁸ али је њихове значењске нијансе и сфере преклапања тешко реконструисати. Семантичку реконструкцију отежава чињеница да су лексеме први пут засведочене у старословенским споменицима, који одражавају нови, хришћански културни модел, различит од словенске многобожачке слике света. А овај модел је одиграо улогу у семантичкој промени одређеног процента прасловенских речи. Наиме, словенски лексички фонд се за потребе стварања књижевног језика, који је морао одговорити захтевима превођења хришћанске литературе, не само богатио позајмљеницама из грчког и разноврсним калковима, већ је у процесу стварања словенске филозофско-теолошке терминологије долазило и до промена поступком *транслозиције*, тј. „приписивањем“ нових значењских нијанси словенским лексемама (Верещагин 1997: 40). У семантичким истраживањима старословенског језика ово се мора имати на уму, као и приликом коришћења старословенске грађе у реконструкцији прасловенских значења.

Тумачење два придева у речнику канонских споменика, изведено на основу укупне старословенске грађе, заиста упућује на то да је њихово значење било врло блиско (добръ 'хороший', 'добрый', 'dobry'; благъ 'хороший', 'добрый', 'приятный'; 'dobry', 'prijemny' СС: 90–91, 192), тј. да је једина разлика у томе што благъ у односу на добръ додатно значи и 'пријатан'. Као што је речено, као грчки еквиваленти обе лексеме наводе се καλός, ἀγαθός и χρηστός.⁹ На основу тога би се

⁷ Имајући у виду ово, за **bolgъ* би била прихватљива два етимолошка решења: а) ие. **bel-/bol-* 'бити снажан, силан', са даљим развојем у 'добар' > 'пријатан', б) ие. **bholg-/bhelg* 'мио', 'пријатан' > 'добар'.

⁸ В. детаљније у Грковић-Мејџор 2007: 340–341. В. и ESSJ 1: 64, 2: 65.

⁹ Поред њих као грчки корелати се наводе и друге лексеме, везане за само једну од две старословенске речи.

могло закључити и да се добръ и благъ реализују, осим у случају значења 'пријатан', и као лексички дублети, што у укупној старословенској грађи, неоспорно, може бити случај.¹⁰ Али у потрази за могућом разликом међу њима треба поћи од појединачних типова текстова, и то најпре од оних чији би се прототип могао везати за најстарију, ћирилметодијевску епоху старословенског језика. У том смислу, овде се анализира њихова семантика у *Маријином јеванђељу* (Јагић 1960). *Маријино јеванђеље* је одабрано будући да су нека ранија лексичка истраживања показала да оно чува веома архаичну језичку ситуацију (Грковић-Мејџор 2008, Грковић-Мејџор 2008а). То би потврдило претпоставку да је дати кодекс могао бити најближи првобитном тексту словенског превода четворојеванђеља.¹¹

Анализа показује да се између добръ и благъ појављује дистинкција, која рефлектује и разлику између одговарајућих лексема у грчком тексту. добръ се по правилу јавља као преводни еквивалент $\kappa\alpha\lambda\acute{o}\varsigma$ (29), ређе $\acute{\alpha}\gamma\alpha\theta\acute{o}\varsigma$ (2), једанпут као превод $\acute{\epsilon}\upsilon$ -, док се благъ реализује на месту $\acute{\alpha}\gamma\alpha\theta\acute{o}\varsigma$ (15), ретко $\chi\rho\eta\sigma\tau\acute{o}\varsigma$ (2). Контекстуална реализација и семантичка компатибилност два придева показују какве је природе ова разлика могла бити.

Придев добръ 'онакав какав треба да буде' сужава значење на вредновање физичких карактеристика појма или његове функције. На то би упућивала чињеница да се у синтагматским комбинацијама са следећим именицама јавља само добръ:

внсьрѣ (Мт 13: 45), вно (Јв 2: 10х2), дрѣво (Мт 12: 33, 7: 18, 12: 33, Лк 6: 43), дѣло (Мт 26: 10, Мр 14: 6, Јв 10: 32, 10: 33), землѣ (Мт 13: 8, 23, Мр 4: 8, 20, Лк 8: 8, 15), каменне (Лк 21: 5), пастырѣ (Јв 10: 11 х 2, 14), плодѣ (Мт 7: 17, 12: 33, Лк 3: 9, 6: 43), родѣ (Лк 19:12), сѣмѣ (Мт 13: 24, 13: 27, 13: 37, 38).

Насупрот томе, благъ је везано за сферу сакралног, са додатним семантичким обележјем 'онакав какав треба да буде у духовном погледу'. Само он се везује за следеће именице:

богъ (Мт 19: 17, Мр 10: 18, Лк 18: 19), даѣнне, духовно (Мт 7: 11, 11: 13), нго, духовно (Мт 11: 30), мжжъ, Јосиф (Лк 23: 50), о҃чнтель, Христ (Мт 19: 16, Мр 10: 17, Лк 18: 18),

¹⁰ Постојање лексичких дублета јесте карактеристика старословенског језика, будући да је он, функционишући као књижевни језик на различитим дијалекатским територијама, примао у себе лексичке сегменте различитих система. Стварање дублета могло је бити и последица семантичке промене.

¹¹ Ова претпоставка изнета је и у издању реконструисаног текста *Јеванђеља по Маттеју*, за чију је основу узет управо текст *Маријиног јеванђеља*, „как лучшего представителя Древнего текста“ (ЕМ: 9).

или се њиме дословно или метафорично упућује на:

Господа (Мт 19: 17, 20: 15, Мр 10: 18, Лк 6: 35, 18: 19, Јв 7: 12), дело које је у духовном погледу добро (Мт 19: 16).

Напомену завређује и превод *χρηστός*. У два наведена случаја, везујући се за појмове теолошког појмовника или духовне егзистенције (Лк 6: 35, Мт 11: 30) преводи се помоћу стсл. благъ. Уколико се односи на сферу профаног и везује за именице конкретног значења, преводиоци су прибегавали другим преводним техникама. Као илустрација може послужити пример: (о вину) οὐδεὶς πὶὼν παλαιὸν θέλει νέον · λέγει γάρ · ὁ παλαιὸς χρηστός ἐστίν — и ннкѣтоже пивѣ ветѣха абне хоштегѣ новогорѣмоу . ꙗѣтъ бо ветѣхоѣ лоуѣе естѣ Лк 5: 39.

Само у једном случају добръ и благъ се реализују у идентичном контексту, уз именице чловѣкъ и сѣкровище, док се у грчком тексту у оба случаја јавља *ἀγαθός*: добръы члѣвкъ отъ добраго сѣкровишта износигѣ добраѣ Мт 12: 35 : благы члѣвкъ отъ блѣгаго сѣкровишта чрѣдца своѣго износигѣ благоѣ Лк 6: 45. Два придева се могу јавити напоредо уз исту именицу, као и у грчком тексту, добромъ срѣдцемъ и благомъ Лк 8: 15 (ἐν καρδίᾳ καλῇ καὶ ἀγαθῇ). У неколико случајева се, судећи према Nestle/Aland 1985 (укључујући и критички апарат), у грчком налази само *ἀγαθός*: добры рабе и благы Мт 25: 21, добры рабе благы Мт 25: 23, благы рабе и добры Лк 19: 17. С обзиром на то да исту синтагму налазимо и у другим старословенским четворејеванђељима,¹² може се претпоставити да је она постојала и у првобитном преводу, тиме и у текстолошкој варијанти са које је превођено, о чему би сведочио и горепоменути пример Лк 8: 15.

Контекстуална реализација два придева говори о семантичкој разлици међу њима, успостављеној током изградње лексичког система старословенског језика. У процесу превођења Новог завета са грчког било је неопходно пренети значењску разлику између *καλός* и *ἀγαθός*, специфичну за хришћански културни модел двоструке артикулације света (Аверинцев 1982: 125), за шта словенски систем није имао одговарајућа средства. Солунска браћа су благъ обогатила новом семантичком нијансом. Тиме се лексикализација два у изворном грчком тексту важна појма, којима се упућивало на две равни егзистенције, физичку и духовну, пренела у старословенски. О умећу у стварању новог, хришћанског појмовника и нове терминологије сведочи и то што се трећи грчки придев, *χρηστός* преводи са благъ само у одговарајућим контекстима.

Зашто су први преводиоци одабрали благъ за транспозицију, а не неки други придев, на пример, прасл. **krasъnъ* 'леп' или **lěpъ*, такође

¹² Уп. критички апарат у Jagić 1960.

'леп', ако и између 'добар' и 'леп' постоји концептуална веза? Следећи пример из Новог завета можда о томе најречитије говори: възмите нго дое на себѣ . н наоутните са отъ мене . ꙗко кротокъ есмь н съмѣренъ срѣцимъ ... нго дое благо ... Мт 11: 29–30. Христос је *крошак* и *смирен*, а његов јарам је *благ*. Од више лексема које су означавале појмове универзално концептуално спојиве са 'добар' ('леп', 'снажан' и др.) одабрана је она чија је основна семантика ('пријатан') била најпогоднија за транспозицију у духу хришћанског погледа на свет.

Паралелу старословенској ситуацији налазимо у готском преводу Новог завета, чији је изворник такође био грчки (*καλός* и *ἀγαθός* > *god* : *þiuþeigs*), судећи према сачуваним деловима текста.¹³ У оба случаја реч је о језицима који су се у терминолошком погледу градили током превођења Новог завета са грчког. Насупрот томе, у латинском преводу (Вулгата) одговарајућа лексичка дистинкција не постоји, те се на месту два грчка придева реализује само *bonus*, што се даље преноси у преводе са латинског на романске и германске језике, на пример, енгл. *good*, нем. *gut*, фр. *bon* итд.¹⁴ За разлику од старословенског и готског, латински је у време превођења Библије за собом већ имао дугу традицију писмености, у којој је *bonus* већ било општи евалуатив.

3. Старословенска транспозиција прасл. **bolgъ* довела је до својеврсног семантичког цепања изворне лексеме, што ће се одразити на њено значење у словенским језицима. Његови континуанти настављају да живе на словенском терену двоструким животом: с једне стране су наследници значења које је придев имао у прасловенском, а с друге старословенске семантике, карактеристичне примарно за функционални стил богословске литературе. Ова разлика је најјучљивија у односу дијалекатске и књижевне лексике. Поред тога, специфични услови оформљења стандардних словенских језика могли су, као у случају српског, довести и до тога да континуант прасл. **bolgъ* обухвати оба значења (срп. а. 'кротак', 'доброћудан', 'тих', 'нежан' и сл.: б. 'милостив (о Богу, небу и сл.)' РМС 1: 212). Тако судбина овога придева одражава два тока словенске културе, традиционалну и хришћанску (в. СМ 2001: XIV–XV). И ово показује да се између језичке заједнице и културног обрасца не може увек ставити знак једнакости. У друштву може постојати више паралелних културних токова, што оставља трага у језику, као у случају античког филозофског и

¹³ Електронско издање: <http://www.wulfila.be/>

¹⁴ Електронска издања: http://www.vatican.va/archive/bible/nova_vulgata/documents/nova-vulgata_index_lt.html (Вулгата), <http://www.lib.uchicago.edu/efts/ARTFL/public/bibles/lbs.search.html> (*King James Bible*, *Louis Segond*, Лутеров превод).

свакодневног дискурса или словенског (и не само словенског) традиционалног и хришћанског. При томе на нивоу истог културног модела у различитим заједницама постоји кореспонденција појмова, што се одражава и у семантичком односу њихових лексичких експоната у одговарајућем дискурсу (*καλός* и добар, *ἀγαθός* и благ).¹⁵ Уз напомену да појмовна разлика не мора бити и лексикализована, већ се, у случају општих евалуатива, успоставља контекстуално, као у случају лат. *bonus* за оба грчка придева.¹⁶

На крају, ваља истаћи да ово испитивање још једном потврђује неопходност сагледавања семантике речи у контексту културног обрасца (културних образаца) дате језичке заједнице. Смена културног обрасца изазива и семантичка померања, било да су она постепена, „природна“, или је реч о свесној изградњи терминолошког апарата, о чему сведочанство пружа у овом случају старословенски. Чак и појмови који се често постулирају као уграђени у људску природу и универзални *per se*, заправо су, како истиче А. Вјежбицка, културом детерминисани и одражавају културни релативизам (Wierzbicka 1992: 183). Семантички развој речи сведочи о томе да се универзалне концептуалне везе преламају кроз конкретан културни модел, као, с једне стране, модел *калокагаџије* у случају грчког *καλός* (веза 'леп' и 'добар') и хришћански, у старословенском благ (веза 'пријатан' и 'добар'). Поред тога, иако ограничено на један микросистем, истраживање упућује и на следећи закључак од општије важности за историјску семантику: значењска промена је могућа само захваљујући непостојању чврстих граница међу појмовима, тј. фазичној природи самога значења (овде 'добар' : 'леп' : 'пријатан' и сл.), што подразумева да се семантичке промене морају сагледавати у светлу фази логике у лингвистици (в. Радовановић 2008).

¹⁵ А. Вјежбицка, на пример, пише да постоји битна појмовна разлика између рус. *смирение* и енгл. *humility*, истичући да се у оба случаја ради о примарно религиозном, хришћанском концепту, и објашњава *humility* наводећи управо горе дати цитат Мт 11: 29–30 (Wierzbicka 1992: 188–195). Међутим, у изворном хришћанском философско-теолошком културном обрасцу обе речи су морале по природи значити исто, док се разлика између њих успоставља секундарно, ван овога модела (где делују етнолингвистички фактори).

¹⁶ На генералне евалуативе, какав је латински, могу се применити речи Џ. Катца: „the meaning of 'good' is a function that operates on other meanings, not an independent attribute“ (Katz 1964: 761). И ово илуструје колико је питање лексике као слике културолошких разлика сложено. Чињеница да за два грчка придева у латинском постоји један указује на културолошку разлику, али је она претхришћанска. У грчком је постојећа дистинкција само транспонована у нови културни модел, хришћански.

Литература

- Аверинцев 1982: Сергеј Сергејевич Аверинцев, *Поетика рановизантијске књижевности*, Београд: Српска књижевна задруга.
- Верещагин 1997: Е. М. Верещагин, *История возникновения древнего общеславянского языка (Переводческая деятельность Кирилла и Мефодия и их учеников)*, Москва: Мартис.
- Грковић-Мејдор 2007: Јасмина Грковић-Мејдор, *Сјиси из историјске лингвистике*, Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- Грковић-Мејдор 2008: Јасмина Грковић-Мејдор, *О глаголима визуалне ѡрцейције у старословенском и грчком*, Европске идеје, античка цивилизација и српска култура, Београд: Друштво за античке студије Србије / Службени гласник, 60–71.
- Грковић-Мејдор 2008а: Јасмина Грковић-Мејдор, *Превод грчког ταχύ, ταχέως у старословенским јеванђељима*, Зборник Матице српске за класичне студије 10 (у штампѡ).
- Драгићевић 2001: Рајна Драгићевић, *Придеви са значењем људских особина у савременом српском језику*, Београд: Институт за српски језик САНУ.
- ЕМ: *Евангелие от Матфея в славянской традиции*, Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский государственный университет / Синодальная библиотека Московского Патриархата / Российское библейское общество, 2005.
- Ивић 2005: Милка Ивић, *Когнитивни и грамаиички аспекти евалуације изразом добар (-а, -о)*, Јужнословенски филолог LXI, 1–10.
- Радовановић 2008: Милорад Радовановић, *Фази логика у лингвистици: ѡмельни ѡјмовник и сѡстематизација*, Семантичка проучавања српског језика [ур. М. Радовановић, П. Пипер], Београд: Српска академија наука и уметности, 11–44.
- РМС: *Речник српскохрватскога књижевног језика*, 1–6, Нови Сад / Загреб: Матица српска / Матица хрватска, 1967–1976.
- СМ: *Словенска мѡѡлогија. Енциклопедијски речник* [ред. Светлана М. Толстој, Љубинко Раденковић], Београд 2001: Zepher Book World.
- СС: *Старославянский словарь, по рукописям X–XI веков* [ред. Р. М. Цейтлин, Р. Вечерка, Э. Благова], Москва: Русский язык, 1994.
- Хомер: Хомер, *Илијада* [прев. Милош Н. Ђурић], Нови Сад: Матица српска.
- ЭССЯ: *Этимологический словарь славянских языков* [ред. О. Н. Трубачев], 1–, Москва: Наука, 1974–.

*

- Anttila 2000: Raimo Anttila, *Greek and Indo-European Etymology in Action: Proto-Indo-European *a?-*, Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Croce 1991: Benedetto Croce, *Estetika*, Zagreb: Globus.
- Dover 1974: Kenneth James Dover, *Greek Popular Morality in the Time of Plato and Aristotle*, Oxford: Blackwell.
- Ђурић 1976: Miloš N. Ђурић, *Istorija helenske etike*, Beograd: BIGZ.

- ESJS: *Etymologický slovník jazyka staroslověnského* [hl. red. Eva Havlová], 1–, Praha: Academia: Nakladatelství Československé akademie věd, 1989–.
- GEL: Henry George Liddel, Robert Scott, *A Greek-English Lexicon*, Oxford: Clarendon Press, 1985.
- GELNT: *A Greek-English Lexicon of the New Testament and Other Early Christian Literature* (A translation and adaptation of the fourth revised and augmented edition of Walter Bauer's *Griechisch-Deutsches Wörterbuch zu den Schriften des Neuen Testaments und der übrigen urchristlichen Literatur* by William F. Arndt and F. Wilbur Gingrich), Chicago / London: The University of Chicago Press, 1979.
- Jagić 1960: *Codex Marianus glagoliticus* [ed. V. Jagić], Graz: Akademische Druck- U. Verlagsanstalt (репринт).
- Katz 1964: Jerrold J. Katz, *Semantic Theory and the Meaning of 'Good'*, *The Journal of Philosophy* 61/23, 739–766.
- Ogden/Richards 1985: C. K. Ogden, I. A. Richards, *The Meaning of Meaning*, London / Boston / Henly: Routledge.
- TDNT: Gerhard Kittel, Gerhard Friedrich, Geofrey William Bomiley, *Theological Dictionary of the New Testament*, Eerdmans Publishing Company, 1985.
- TDOT: Johannes Botterweck, Helmer Ringgren, Heinz-Josef Fabry, *Theological Dictionary of the Old Testament*, Eerdmans Publishing Company, 1974.
- Wierzbicka 1992: Anna Wierzbicka, *Semantics, Culture and Cognition. Universal Human Concepts in Culture-Specific Configurations*, New York / Oxford: Oxford University Press.

S u m m a r y

Jasmina Grković-Major

THE SEMANTICS OF OLD CHURCH SLAVONIC *DOBRŮ* AND *BLAGŮ*

This paper deals with the semantics of OCS *dobrŮ* and *blagŮ* in the translation of *tetraeu-angelion*, compared with the semantics of their Greek correlates *kalós*, *agathós* and *hrĕstós*. It points out the semantic changes which occurred in creating Slavic theological terminology. OCS *dobrŮ* is an evaluative of the physical aspect of a notion, including its function, while *blagŮ* through the process of semantic transposition acquired the meaning 'good in a spiritual sense'. This distinction reflects the Christian dual articulation of the world.

This research reveals that a change of a cultural model induces semantic changes, be they 'natural' or consciously created in the development of certain terminologies, as witnessed here by Old Church Slavonic. In this process universal concepts are submitted to a culture-specific categorization, as seen in Greek *kalós* ('beautiful' > 'good') and OCS *blagŮ* ('pleasant' > 'good spiritually'). These changes are possible only because of the fuzzy nature of meaning itself.